

YAYIN TANITIM

Tunç, Semra, *Kahire Sarayında Bir Hanım Şair Çeşm-İ Âfet ve Dîvânı (Levha-i Dil)*, Konya: Palet Yayınları, Ekim 2012, 281 s.

Nisa İSTANBULLU*

Eski Türk edebiyatı tarihini konu alan birçok kaynakta kadın şairler için ayrılan yer erkek şairlere nazaran kısıtlıdır. Bu durum, kimi zaman elde bulunan bilgilerin yetersizliğinden kimi zaman kadın şairlerin etkileyen değil etkilenen konumda görülmesindedir. Eski Türk edebiyatı geleneğinde şiir yazmak erkek işi olarak kabul edilmiş, güzel üslup sahibi olan kadınlar da “Erkekçe söyleyişe sahiptir” gibi ifadelerle tanıtılmıştır. Kadın şairler, yüzyıllar boyunca geleneğe bağlı şiirler yazmışlar fakat bu şiirlerde kadınca hislerine yer vermemişlerdir. Kadınların şiir yazarken kimliklerini gizlemiş olmalarının farklı nedenlerinden söz edilebilir. Bu nedenler arasında en öne çıkanı, şiir yazan kadınların dikkat çekmeye çalışmakla suçlanmasıdır.

Osmanlı yaşam biçiminde mahremiyet algısı, kadınları içinden çıkamadıkları görünmez kurallar çerçevesine hapsedmiştir. Divan şiiri geleneğinde bir nebze de olsa bu sınırları zorlayan, kadın kimliğini gizlemeyen şairler de olmuştur. Bu cesaretli davranışlarının bedeli dedikodularla anılmak olsa da sanatlarını sürdürmüşlerdir (Morkoç, 2011: 225-26; Yılmaz, 2012: 51).

Osmanlı toplumunda adı duyulan kadın şairlerin çoğu ya devlet erkânından ya da soylu bir aileden gelmektedir. Divan şiiri geleneğine göre şiir yazdığı bilinen elli kadar kadın şair olsa da bunlardan yalnızca birkaçı divan sahibidir. Divan şiirinin bilinen ilk kadın şairi 15.yy’da yaşamış olan

* Çukurova Üni. SBE Yüksek Lisans Öğr. nisaistanbullu-cu@hotmail.com

Zeynep Hatun'dur. Elde divanı bulunan ilk kadın şair ise, Mihrî Hatun'dur (Morkoç 2011: 223-224; Yılmaz 2012: 50). Son yıllarda eski Türk edebiyatı araştırmacılarının kadın şairleri merkez alan çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Yapılan çalışmalar, kadın şairlerin eski Türk edebiyatı geleneğine nasıl bir etkisinin olduğunu görebilmek açısından önemlidir. Bu yazımızda Doç. Dr. Semra Tunç'un hazırladığı *Kahire Sarayında Bir Hanım Şair Çeşm-i Âfet ve Dîvânı (Levha-i Dil)* adlı eseri tanıtacağız.

Kitabın ilk baskısı 2012 yılında Konya'da yapılmıştır. Eser, Türk edebiyatında pek tanınmayan, Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın eşi olan Çeşm-i Âfet Hanım'ı ve onun "Levha-i Dil" adını verdiği divanını tanıtmak amacıyla yazılmıştır. Yazar, kitabın ön sözünde çalışmasının Levha-i Dil'in transkripsiyonlu olarak yeni yazıya aktarılmasından ve genel bir incelemeden oluştuğunu; Çeşm-i Âfet'in hayatı ve edebî kişiliğini ortaya koymayı hedeflediğini bildirmiştir.

İlk sayfadaki "*Sevgili Hocam Prof. Dr. Emine Yeniterzi'ye birlikte aldığımız her nefes için...*" ithafının ardından kitabın ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış İçindekiler bölümü gelmektedir. İçindekileri izleyen Ön söz hacimce küçük olsa da kitabın yazarı tarafından yazılmış kısa bir rehber niteliğindedir. Hemen ardından iki büyük başlık içeren bir Giriş bölümüne yer verilmiştir. Bu başlıklardan ilki "Kahire Sarayında 19. Yüzyılda Türkçe Şiir Söyleyen Hanım Şairler ve Yazarlar"dır. Ayşe İsmet Teymur (1840-1902), Gülperi Hanım (ö.1895'ten sonra), Kadriye Hüseyin (1888-1955) olmak üzere birçok hanım şair hakkında bu bölümde ayrıntılı bilgi vardır. İkinci başlık olan "Çeşm-i Âfet Hanım'ın Eşi Hidiv İsmail Paşa"da ise Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın siyasî ve tarihî kişiliğinden söz edilmiştir. İsmail Paşa'nın Çeşm-i Âfet'in şair olmasındaki katkısı anlatılmıştır. Ayrıca, Çeşm-i Âfet'in bazı şiirlerinde İsmail Paşa'nın tarihi ve siyasi kişiliğine dair bilgiler bulunduğu değinilmiştir.

Kitabın sonraki kısmı (23-79. sayfaları arasında kalan kısım) Birinci Bölüm, İkinci Bölüm ve Üçüncü Bölüm olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır. Biz de başlıkları kitaptaki düzene göre sıralayarak içeriklerini vereceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

A)HAYATI

Kitabın bu bölümü eski Türk edebiyatı araştırmacıları için ilgi çekici sayılabilir. Çeşm-i Âfet'in hayatı ile ilgili bilgilerin verildiği sayfalarda şairin hayatından söz eden kaynaklara ve yazarlarına değinilmiştir. Çeşm-i

Âfet'in şairliğinde eşi Hidiv İsmail Paşa'nın etkisinden ve Çeşm-i Âfet Hanım'ın kişilik özelliklerinden bahsedilmiştir.

B) EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Çeşm-i Âfet'in edebi kişiliği üç küçük alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Başlıklar ve içerikleri şöyledir:

1.Şairliği ve Şiir Anlayışı

Bu bölümde Çeşm-i Âfet'in şairliği ve şiir anlayışıyla ilgili önemli tespitlerde bulunulmuş, tespitleri destekleyen örnek beyitler verilmiştir. Açıklamalardan ve örneklerden, Çeşm-i Âfet'in kendini ifade ediş biçimi, birçok şiirinin ilk beytinde kendi şairliğini methettiği, kimi zaman tasavvufi öğelere yer verdiği; yeni mazmunlar bulduğu, söylenmemiş sözler söylediği anlaşılmaktadır. Çeşm-i Âfet'in şiir anlayışıyla ilgili önemli tespitlerden biri de şiirlerini çocuğu olarak görmesidir. Yazar, bu tespiti onaylar nitelikte dört beyit örnek vermiştir. Ayrıca Çeşm-i Âfet'in şiir yazmakta maksadına da değinilmiş, maksadı bildiren örnek beyitler sunulmuştur.

2.Etkilendiği Şairler

Çeşm-i Âfet'in etkilendiği ve kendisiyle kıyasladığı şairler bu başlık altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yazar, eski Türk edebiyatının tanınmış şairleriyle Çeşm-i Âfet'i bir kez de kendisi karşılaştırmış ve kanaatlerine yer vermiştir. Eserde Fuzûlî ve Çeşm-i Âfet Hanım birçok yönüyle kıyaslanmıştır. Yazara göre, Çeşm-i Âfet'in en çok etkilendiği şair; ıstırap şairi olarak bilinen Fuzûlî'dir. Çeşm-i Âfet'e göre ise durum biraz farklıdır. Şair, bunu bir etkilenme olarak görmez. Kendini "Fuzûlî'nin vârisi, kadın şairlerin Fuzûlî'si" olarak nitelemektedir. Birçok bakımdan Fuzûlî'yi örnek almış, kimi zaman onun şiirlerine nazîre söylemiştir.

Âfet'in etkilendiği şairler arasında Fuzûlî, Nef'î, Nâbî dışında Fıtnat Hanım, Leyla Hanım ve Şeref Hanım'dan da bahsedilmiştir. Yapılan kıyaslamalar Çeşm-i Âfet'in divanından seçilen örnek beyitlerle desteklenmiş, beyitler etraflıca incelenerek sonuca ulaşılmıştır.

Yazar, Çeşm-i Âfet'in şiirlerinde bazı Arap şairlerin de etkisinden bahsetmiş; örnekler vermiştir.

3.Dil ve Üslûp

Başlıktan da anlaşılacağı üzere Çeşm-i Âfet'in şiir dili ve üslûbu ile ilgili tespitlere burada yer verilmiştir. Şairin kendine has, ıstırap ve lirizm

içeren bir üslûbu olduğunu; kimi zaman nasihatlerle yüklü bir şiir dili kullandığını öğreniyoruz. Ayrıca, yazar bu bölümde Çeşm-i Âfet'in şiirlerinde sık rastlanan ifadelerden yola çıkarak Arapça ve Farsçayı iyi bildiğini fakat en çok Türk şairlerden etkilendiğini bildirmektedir. Âfet Hanım'ın şiirlerinde Türkçe deyim ve atasözlerinden bolca yararlandığını anlıyoruz. Bu başlık altında toplam on yedi örnek beyit sunulmuştur.

Genel bilgiler verildikten sonra dil ve üslûp özelliklerini tek tek ele alma yoluna gidilmiş "a. Atasözleri ve Deyimler", "b. Söz Sanatları" olmak üzere iki alt başlık yapılmıştır. Başlıklardan ilkinde Çeşm-i Âfet'in şiirlerinde geçen dört farklı atasözüne yer verilmiş, bu atasözlerinin kullanımına altı örnek beyit gösterilmiştir. Yine aynı başlık altında dokuz farklı deyim yer verilmiş, bu deyimlerin içinde geçtiği on örnek sıralanmıştır. İkinci başlığın altında Çeşm-i Âfet'in en sık kullandığı söz sanatlarından ve kendine özgü söyleyiş özelliklerinden bahsedilmiştir. Divan'dan seçilen beyitler uygun başlıklar altında gösterilmiştir.

C) DİVANIN TANITIMI ve İNCELENMESİ

Bu bölümde Çeşm-i Âfet'in eserinin yazılış tarihi, eserin tertip ve içeriği, dili ve üslûbu sistemli bir şekilde incelenmiştir. İnceleme dört başlık altında yapılmıştır. Başlıklar ve içerikleri şöyledir:

1.Yazılış Tarihi

Çeşm-i Âfet'in Levha-i Dil'i hangi yılda tamamladığı, bilgiye nereden ulaşıldığı ve kitabın yazma nüshasının olup olmadığıyla ilgili açıklamalar burada verilmiştir.

2.Tertip ve İçerik

Levha-i Dil'in matbu nüshasının yer aldığı kütüphane bilgisi, divanın sayfa sayısı, gazellerin tertipleniş biçimi, divanda yer alan şiir türleri ve sayıları verilmiştir. Bazı şiirlerin ait olmadığı başlıklar altında bulunduğu değinilmiştir. Ayrıca bir şiirin başında matbu kayda rastlandığı söylenmiştir. Eserin bazı bölümlerinde Arapça/Farsça şiirler ve ayetlere yer verildiği bildirilmiştir.

Levha-i Dil'in klasik divan tertibine uyup uymadığı tespit edilmiştir. Yazar, divan üzerinde sağlıklı bir inceleme yapabilmek adına Takriz ve Mukaddime'den sonra, eserin iki kısımda tertip edildiğini varsayarak Birinci Kısım ve İkinci kısım olarak adlandırdığını söylemiştir. Bu ayrımın ardından Levha-i Dil'in içeriğini sayısal döküm halinde vermiştir.

Çeşm-i Âfet Hanım'ın Gazeliyyât bölümünde şiirleri kafiyesine göre tertip ettiği söylenmiştir. Yazar, bu tespiti daha iyi ifade edebilmek

için Kafiye Harfleri-Şiir Sayısı-Şiir Numarası başlıkları ile üç sütunlu bir tablo oluşturmuştur. Bu tablo oldukça sistemli ve okur için kolaylık sağlar niteliktedir.

3.Şekil Özellikleri Açısından Değerlendirme

Semra Tunç, bu bölümde önce Divanda Bulunan Şiirler ve Nazım Şekilleri, başlığı altında Levha-i Dil'deki şiirleri Başlık-nazım şekli-şiir numarası-beyit/bend sayısı tablosu oluşturarak vermiştir. Her şiirin bir başlığının bulunması dikkat çekicidir.

Bir sonraki başlık “Divan’da Kullanılan Vezinler” dir. Çeşm-i Âfet Hanım’ın aruzu uygulayışı ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Ardından Âfet’in şiirlerinde rastlanılan “İmâle, Med, Arapça ve Farsça Kelimelerin Vezin Gereği Farklı Okunuşu, Zihaf ve Tahfif” başlıkları altında örnek olan beyitler verilmiştir. Daha sonra şairin aruzu uygulayışıyla ilgili tek paragraflık bir sonuç yer almaktadır.

Levha-i Dil’de kullanılan vezinleri gösteren bir tablo verilmiş, “Levha-i Dil’de Kullanılan Vezinler-Şiir Numarası-Sayısı” biçiminde tertip edilmiştir. Hemen sonrasında üçüncü başlık olan “Kafiye ve Redif” vardır. “Kafiye ve Redif Tablosu” başlığı altında dört sütunluk bir tablo oluşturulmuştur. Sütunlarda “Sıra Numarası-Başlık-Kafiye-Redif” başlıkları verilmiş, gerekli bilgiler sıralanmıştır. Ardından kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

4.Muhteva Açısından Değerlendirme ve Şiirlerin Konuları

Burada öncelikle eserin Birinci Kısım adlı bölümünde yer alan eserlerden ve eserlerin içeriklerinden kısaca bahsedilmiştir. İkinci Kısım’ın ise Gazeliyyât başlığı altındaki şiirlerden oluştuğu söylenmektedir. Çeşm-i Âfet’in en çoşkulu şiirlerinin İkinci Kısım’da yer aldığına dikkat çekilmiş, başlık Gazeliyyât olsa da buradaki metinlerin gazellerden farklı nitelikler taşıdığı söylenmiştir. Daha sonra Çeşm-i Âfet Hanım’ın divanında yer alan başlıklar sıralanmıştır. Başlıkların altında eserin biçim ve içerik özellikleri ayrıntılı olarak verilmiş, ardından örnek beyitlere geçilmiştir. Yapılan biçim ve içerik incelemesi divan düzenine uygun olarak aşağıdaki başlıklar altında verilmiştir:

I.Takrîz-i Dîvân-ı Me’âlî-unvân

II.Hest Kilîd-i Der-i Genc-i Hakîm ve bihi Nesta’ın

BİRİNCİ KISIM

1. İftitâh-ı Kelâm-ı Dürri'n-Nizâm ve İfâde-i Merâm-ı Merhûnü'l-İnsicâm

2. Tahmîs-i Târîh-i Vefât-ı İsmâ'il Paşa

3. Rü'yâ-yı Sâdıkâne

4. Bir Hayâl-i Şâ'irâne

5. Müseddes

6. Müseddes-i Diğer

7. Vedâ'-nâme-i Fânî

8. Bir Neşîde-i Hazân-Resîde

9. Bir Neşîde-i Şâ'irâne

10. Mütেকerrir Murabba

11. Seyahatnâme

12. Seyâhat-nâme-i Diğer

13. Levha-i Dil (Mütেকerrir Muhammes)

İKİNCİ KISIM

GAZELİYYÂT

Yazarın bu bölümü hazırlayış biçimi, tanıttığı divana ne kadar hâkim olduğunu kanıtlar niteliktedir. Gazellerin sıra numaralarını vererek her birini konu açısından incelemiştir. 1. gazelden 120. gazele kadar gazeller sıralı olarak verilmiş ve kimi zaman uzun kimi zaman kısa değerlendirmeler yapılmıştır. 103, 118, 119 ve 120 numaralı gazellere dair açıklamalar diğerlerine göre biraz daha uzun tutulmuş ve örnek beyitlerle desteklenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Hemen bu başlığın altında ikinci olarak, “Metin Tespitinde Tutulan Yol” başlığı vardır. Semra Tunç, Levha-i Dil'in tanıtımı ve değerlendirmesi niteliğindeki eserinin, aynı zamanda Çeşm-i Âfet ile ilgili tespitleri de ortaya koyduğunu söylemiştir. Akabinde eserin hangi baskısının esas alındığı, imlâ düzeninde nelere özen gösterildiği, Levha-i Dil'de yer alan şiirlerle ilgili genel tespitler, gerekli görülen yerlerde yapılan değişiklikler söz konusu edilmiştir. Ayrıca eserin hazırlanmasında bazı kısaltmalar ve semboller kullanılmıştır. Yazar burada sembollerin kullanımı ve anlamları

hakkında açıklama yapmıştır. Hem tanıtım hem sonuç niteliği taşıyan bölümün ardından, “Transkripsiyonlu Metin” başlığı altında tam metin sunulmuştur. Bazı beyitler ve şiirler Arap harfleriyle de verilmiştir. Arap harfli şiirler numaralandırılmış, bugünün diline çevirileri dipnota eklenmiştir. Eserin bu kısmında şiirlerde geçen şahsiyetler, ayetler, telmih unsurları vb. birçok unsur hakkında dipnotlarla kısa açıklamalar yapılmıştır.

Kitabın ÜÇÜNCÜ BÖLÜM’ünde eserin incelemesinde başvuru kaynaklar sıralanmıştır. Eserde bulunan Arapça-Farsça kelimeleri açıklayan alfabetik bir sözlüğe yer verilmiş ve eser “Özel Adlar Dizini” ile tamamlanmıştır.

Sonuç olarak, *Kahire Sarayında Bir Hanım Şair Çeşm-İ Âfet ve Dîvânı (Levha-i Dil)* adlı incelemede bir kadın şairin ve eserinin ayrıntılı olarak tanıtıldığını, dolayısıyla bu çalışmanın edebiyat dünyası için yararlı olduğunu söyleyebiliriz. Eserde Çeşm-i Âfet Hanım’la ilgili dikkat çekici tespitlerde bulunulmuş, çıkarımlar yapılırken başlıkların seçimine özen gösterilmiş, içerikte sunulan bilgiler bilimsel verilere ve kaynaklara dayandırılmıştır. Dipnotlardaki açıklamalar bilgilerin güvenilirliğini ve akılda kalıcılığını arttırmıştır. Ayrıca, birçok bilgi mümkün mertebe tablolaştırılmış, görsel olarak da sunulmuştur. Tabloların hazırlanışı da sistemlidir. Çalışmanın değerini arttıran bir başka özellik de eserin sonunda verilen kaynakçadır. Semra Tunç’un kitabın hazırlanmasında titizlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Kısacası, *Kahire Sarayında Bir Hanım Şair Çeşm-İ Âfet ve Dîvânı (Levha-i Dil)* seçilen konu ve konunun işleniş bakımından dikkate değer bir çalışmadır diyebiliriz.

KAYNAKÇA

ERTEK MORKOÇ, Yasemin (2011), “Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı, C. 9, S. 2, Manisa, s. 223-235.

YILMAZ, Ayfer (2012), “Geçmişten Günümüze Kadın Şairlerin Konumuna Genel Bir Bakış”, 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum, C.1, S. 2, Ankara, s.46-63.